

**NOAM
CHOMSKY**
KDO VLÁDNE
SVĚTU?

KAROLINUM

POLITEIA

Kdo vládne světu?

Noam Chomsky

Z anglického originálu Who Rules the World?,
vydaného nakladatelstvím Metropolitan Books,
Henry Holt and Company v roce 2016,
přeložili Čestmír Pelikán a Jaroslav Fiala

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Redakce Jana Jindrová
Grafická úprava Jan Šerých
Spolupráce na překladu (kap. 1-3, 8) Alžběta Franková
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První české vydání

© Univerzita Karlova, 2019

© L. Valéria Galvão-Wasserman-Chomsky, 2016

Translation © Čestmír Pelikán, Jaroslav Fiala
(kap. 1-3, 8), 2019

ISBN 978-80-246-3626-9

ISBN 978-80-246-4347-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

- 7 ÚVOD
- 12 KAPITOLA PRVNÍ
Navrácená odpovědnost intelektuálů
- 30 KAPITOLA DRUHÁ
Teroristé, po kterých pátrá celý svět
- 41 KAPITOLA TŘETÍ
Záznamy o mučení a ztráta historické paměti
- 57 KAPITOLA ČTVRTÁ
Neviditelná ruka moci
- 73 KAPITOLA PÁTÁ
Americký úpadek: příčiny a následky
- 85 KAPITOLA ŠESTÁ
Je Amerika minulostí?
- 104 KAPITOLA SEDMÁ
Magna charta, její osud a náš osud
- 123 KAPITOLA OSMÁ
Týden, kdy se zastavila Země
- 140 KAPITOLA DEVÁTÁ
Dohody z Osla: jejich kontext a jejich následky

- 154 KAPITOLA DESÁTÁ
Předvečer zničení
- 162 KAPITOLA JEDENÁCTÁ
Izrael – Palestina: reálné možnosti
- 171 KAPITOLA DVANÁCTÁ
„Nic pro jiné lidi“: třídní válka ve Spojených státech
- 178 KAPITOLA TŘINÁCTÁ
Čí bezpečnost? Jak Washington chrání sebe a korporátní sektor
- 193 KAPITOLA ČTRNÁCTÁ
Ukrutnost
- 213 KAPITOLA PATNÁCTÁ
Kolik minut zbývá do půlnoci?
- 224 KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ
Zastavení palby, při němž se nikdy nezastaví násilnosti
- 234 KAPITOLA SEDMNÁCTÁ
USA jsou přední teroristický stát
- 239 KAPITOLA OSMNÁCTÁ
Obamův historický krok
- 246 KAPITOLA DEVATENÁCTÁ
„Dva způsoby výkladu“
- 251 KAPITOLA DVACÁTÁ
Jeden den v životě čtenáře *New York Times*
- 256 KAPITOLA DVACÁTÁ PRVNÍ
„Íránská hrozba“: kdo je největším nebezpečím
pro světový mír?
- 271 KAPITOLA DVACÁTÁ DRUHÁ
Hodiny posledního soudu
- 283 KAPITOLA DVACÁTÁ TŘETÍ
Pánové lidstva
- 306 DOSLOV KE DRUHÉMU ANGLICKÉMU VYDÁNÍ
- 316 REJSTŘÍK

ÚVOD

Na otázku, kterou klade titul této knihy, neexistuje jednoduchá a definitivní odpověď. Svět je příliš různorodý a komplexní, než aby to bylo možné. Není však těžké rozpoznat výrazné rozdíly ve schopnostech zasahovat do světových událostí a identifikovat významné a vlivné aktéry.

Od konce druhé světové války měly USA mezi ostatními státy postavení prvního, jemuž není rovno, a je tomu tak i nadále. Do značné míry tak stále určují podmínky globálního diskurzu, jenž zahrnuje témata jako izraelsko-palestinský konflikt, Írán, Latinská Amerika, „válka proti terorismu“, mezinárodní ekonomická organizace, právo a spravedlnost a další podobné věci až po tu nejzazší otázku, již je problém přežití civilizace (jaderná válka a destrukce životního prostředí). Moc Spojených států však od chvíle, kdy dosáhla svého bezprecedentního vrcholu v roce 1945, slábne. A při tomto nevyhnutelném úpadku je Washington do jisté míry nucen v rámci „faktické světové nadvlády“ sdílet svou moc s ostatními „vládci univerza“ – abychom si vypůjčili termíny z ekonomického tisku, z jeho zpravodajství o vůdčích kapitalistických

mocnostech (státech G7) – spolu s institucemi, které v „nové imperiální době“ kontrolují, jako jsou Mezinárodní měnový fond a Světová obchodní organizace.¹

„Vládci univerza“ jsou pochopitelně velmi vzdáleni tomu, aby reprezentovali obyvatelstvo dominantních mocností. Dokonce i v těch nejdemokratičtějších státech má obyvatelstvo pouze omezený vliv na politická rozhodnutí. Prominentní výzkumy ve Spojených státech přinesly přesvědčivé důkazy o tom, že „ekonomické elity a organizované skupiny zastupující obchodní zájmy mají samy o sobě podstatný vliv na vládu USA, zatímco faktický vliv průměrných občanů a masových zájmových skupin je nepatrný, nebo vůbec žádný“. Autoři výzkumů dospěli k závěrům, že jejich studie „poskytují dostatečnou oporu teoriím o nadvládě ekonomických elit a teoriím o předpojaté pluralitě, ale nikoli teoriím o většinové volební demokracii nebo většinové pluralitě“. Jiné studie prokázaly, že naprostá většina populace na nejnižších příčkách žebříčků příjmů a bohatství je ve skutečnosti z politického systému vyloučena, jejich názory a postoje jsou volenými zastupiteli ignorovány, zatímco úzká vrstva na vrcholu žebříčku má ohromný vliv; a že financování volebních kampaní již dlouho představuje pozoruhodně přesnou předpověď budoucích politických rozhodnutí.²

Jedním z důsledků je takzvaná volební apatie: vůbec se neobtěžovat jít volit. Tento postoj má významnou třídní korelaci. Pravděpodobné důvody byly diskutovány již před třiceti pěti lety jedním z předních odborníků na volební politiku, Walterem Deanem Burnhamem. Ten viděl souvislost mezi neúčastí na volbách a „zásadní komparativní zvláštností amerického politického systému: totální absencí masové so-

1 James Morgan, ekonomický korespondent BBC, *Financial Times*, 25.–26. dubna 1992.

2 Martin Gilens – Benjamin Page: *Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups and Average Citizens*, *Perspectives on Politics* 12, č. 3 (2014); Martin Gilens: *Affluence and Influence: Economic Inequality and Political Power in America*, Princeton University Press 2010; Larry Bartels: *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*, Princeton University Press 2008; Thomas Ferguson: *Golden Rule: The Investment Theory of Party Competition and the Logic of Money-Driven Political Systems*, University of Chicago Press 1995.

cialistické či dělnické strany jako organizovaného účastníka soutěže na volebním trhu“, což, jak tvrdil, odpovídá za většinu „třídně ovlivněné neúčasti na volbách“, stejně jako za bagatelizaci politických možností, jež by mohly být podporovány většinovou populací, ale odporují zájmům elity. Výzkumy sahají až do současnosti. V detailní analýze voleb z roku 2014 Walter Burnham a Thomas Ferguson ukazují, že počty voličů „připomínají počátky 19. století“, kdy bylo volební právo prakticky omezeno na svobodné a majetné muže. Dospívají k závěru, že „jak přímé volební průzkumy, tak zdravý rozum potvrzují, že obrovské množství Američanů nyní nedůvěřuje ani jedné z obou hlavních politických stran a jejich dlouhodobé vyhlídky jsou v čím dál větší míře znepokojivé. Mnozí jsou přesvědčeni, že politiku kontrolují zájmy hrstky mocných. Žádají účinná opatření, která by zvrátila dlouhodobý ekonomický úpadek a odstranila ekonomickou nerovnost, ale nic z toho jim v požadované míře nenabídne ani jedna ze dvou hlavních amerických, penězi poháněných politických stran. Pravděpodobně to pouze urychlí rozpad politického systému, který byl zřetelný již při kongresových volbách v roce 2014.“³

V Evropě není úpadek demokracie o nic méně nápadný, neboť rozhodování o zásadních otázkách se přesouvá do rukou bruselské byrokracie a finančních mocností, které do značné míry reprezentuje. Jejich opovržení demokracií se plně projevilo v červnu 2015 v jejich zběsilé reakci na samu myšlenku, že by řecký lid mohl mít hlas při určování osudu tamější společnosti, otřesené brutální politikou úsporných opatření trojky – Evropské komise, Evropské centrální banky a Mezinárodního měnového fondu (zvláště politických představitelů MMF, nikoli jeho ekonomů, kteří byli kritičtí k takové destruktivní politice). Tato úsporná politika byla Řecku vnucena údajně za účelem snížení státního dluhu. Ve skutečnosti ale vedla ve srovnání s tvorbou HDP ke zvýšení dluhu, zatímco řecká sociální struktura byla rozcupována na kousky a Řecko slouži-

3 W. Burnham in Thomas Ferguson – Joel Rogers (ed.): *Hidden Election*, New York: Random House 1981. W. B. Burnham – T. Ferguson: *Americans Are Sick to Death of Both Parties: Why Our Politics Is in Worse Shape Than We Thought*, *AlterNet* 17. prosince 2014 (online), www.alternet.org.

lo jako trychtýř pro přelévání peněz na záchranu do francouzských a německých bank, které poskytly riskantní půjčky.

Je tu několik překvapení. Třídni válka, typicky jednostranná, má dlouhou a hořkou historii. Na úsvitu moderní éry kapitalistických států odsoudil Adam Smith „pány lidstva“ své doby, „obchodníky a majitele manufaktur“ v Anglii, kteří byli „zdaleka nejvýznamnějšími architekty“ politiky a kteří ujišťovali, že jejich vlastní zájmy se „mimořádně podílejí“ na jakkoli „závažných“ účincích na ostatní (oběti jejich „kruté nespravedlnosti“ se nacházely především v cizině, ale patřilo mezi ně také velké množství anglické populace). Neoliberální éra poslední generace k tomuto klasickému obrazu přispěla svou vlastní troškou, s pány pocházejícími z nejvyšších pozic stále více monopolizovaných ekonomik, gargantuovských a často predátorských finančních institucí, nadnárodních korporací chráněných státní mocí a s politickými figurami, které do značné míry reprezentují jejich zájmy.

Mezitím jen stěží mine den beze zpráv o zlověstných vědeckých objevech týkajících se postupující destrukce životního prostředí. Není příliš příjemné číst, že „ve středních zeměpisných šířkách severní polokoule rostou průměrné teploty tempem, které odpovídá posunu směrem na jih o 10 metrů každý den“, tempem „asi stokrát rychlejším než největší klimatická změna, kterou můžeme v geologických záznamech pozorovat“ – a možná dokonce tisíckrát rychlejší, podle jiné technické studie.⁴

Neméně ponurá je rostoucí hrozba jaderné války. Dobře informovaný bývalý tajemník ministerstva obrany William Perry považuje „dnes pravděpodobnost jaderné katastrofy za vyšší“ než během studené války, kdy se možnost úniku před nepředstavitelným neštěstím rovnala téměř zázraku. Mezitím největší mocnosti zarputile sledují své programy „národní nejistoty“, podle výstižného vyjádření dlouholetého analytika CIA Melvina Goodmana. Perry je také jedním z odborníků, kteří vyzvali prezidenta Obamu, aby „odmítl novou řízenou střelu

4 Ken Caldeira: Stop Emissions, *MIT Technology Review* 119, č. 1 (2016); *Current Pace of Environmental Change Is Unprecedented in Earth's History*, tisková zpráva, University of Bristol, 4. ledna 2016, týž den publikováno na stránkách *Nature Geoscience*, www.bristol.ac.uk/news/2016.

s plochou dráhou letu“, jadernou zbraň s přesnějším naváděním na cíl a s nižší silou exploze, která by mohla vyvolat „omezenou jadernou válku“, rychle eskalující díky své dobře známé dynamice v naprostou katastrofu. Ještě horší je, že nové řízené střely existují jak v jaderných, tak v nejaderných variantách, takže „nepřítel může v případě útoku předpokládat tu horší variantu, zareagovat přehnaně a zahájit jadernou válku“. Existuje však jen málo důvodů, proč bychom měli očekávat, že této rady bude uposlechnuto, jelikož Pentagonem plánované navýšení jaderných zbrojních systémů v hodnotě tří bilionů dolarů postupuje rychle vpřed, zatímco menší mocnosti podnikají své vlastní kroky k Armagedonu.⁵

Zdá se mi, že výše uvedené poznámky načrtávají dostatečně zblízka obsazení hlavních postav. Následující kapitoly se snaží prozkoumat otázku, kdo vládne světu, jak tito vládci ve svém úsilí postupují a kam to všechno vede – a také jak mohou „základní populace“, abychom si vypůjčili užitečný výraz Thorsteina Veblena, doufat, že překonají moc obchodu a nacionalistické doktríny a budou, podle svých vlastních slov, „živé a schopné žít“.

Nezbývá mnoho času.

5 Julian Borger: Nuclear Weapons Risk Greater Than in Cold War, Says ExPentagon Chief, *Guardian*, 7. ledna 2016; William Broad - David Sanger: As U.S. Modernizes Nuclear Weapons, 'Smaller' Leaves Some Uneasy, *New York Times*, 12. ledna 2016.

KAPITOLA PRVNÍ

**NAVRÁCENÁ ODPOVĚDNOST
INTELEKTUÁLŮ**

Dříve než se zamyslíme nad odpovědností intelektuálů, měli bychom si objasnit význam samotného pojmu intelektuál.

Termín „intelektuál“ se v moderním slova smyslu dostal do širšího povědomí v souvislosti s proslulým *Manifestem intelektuálů* z roku 1898. Jeho autoři, takzvaní dreyfusovci, byli inspirováni otevřeným dopisem, který napsal Emil Zola tehdejšímu francouzskému prezidentovi. Podobně jako Zola i oni kritizovali nespravedlivé obvinění dělostřeleckého důstojníka Alfreda Dreyfuse z vlastizrady a následující snahu francouzské armády celou záležitost zamést pod koberec. Postoj dreyfusovců dodnes v lidech vyvolává poněkud idealizovanou představu o intelektuálech, kteří hájí spravedlnost a chovají se statečně a zásadově při střetu s mocí. Ve své době však byli vnímáni odlišně. Co se týče akademických kruhů, dreyfusovci byli v menšině a tvrdě je odsuzovali zástupci hlavního proudu – zejména prominentní postavy patřící k „nesmrtelným osobnostem silně protidreyfusovsky naladěné Francouzské akademie věd“, jak píše sociolog Steven Lukes. Podle spisovatele, politika a předního Dreyfusova odpůrce Maurice Barrè-

se byli dreyfusovci pouze „anarchisté z přednáškových sálů“. Další z nesmrtelných osobností, Ferdinand Brunetière, tvrdil, že již samotné slovo „intelektuál“ je synonymem pro „ty nejsměšnější excentriky naší doby – přesněji řečeno, pro samolibou povýšenost spisovatelů, vědců, profesorů a filologů, kteří zastávají role nadlidí“ a troufají si „považovat naše generály za hlupáky, společenské instituce za absurdní a naše tradice za nezdravé“.⁶

Kdo vlastně byli intelektuálové? Menšina inspirovaná Zolou (který byl odsouzený za pomluvy a nakonec odešel ze země)? Anebo nesmrtelné postavy Francouzské akademie věd? S touto otázkou se v té či oné podobě setkáváme napříč historií.

DVĚ SKUPINY INTELEKTUÁLŮ

Jednu z možných odpovědí přinesla první světová válka, kdy přední intelektuálové všech zneprátelených stran nadšeně hájili své domovské státy. Například v *Manifestu třidevadesáti německých intelektuálů* významné osobnosti jedné z nejosvícenějších zemí světa vyzvali Západ, aby „v nás měl důvěru“. „Věřte, že povedeme tuto válku až do konce jako civilizovaný národ, pro který je dědictví Goetha, Beethovena a Kanta stejně posvátné jako jeho vlastní domovy a krby.“⁷ Jejich protějšky z nepřátelské strany intelektuální barikády se jim vyrovnaly v entuziasmu a nadto je předčily v sebechvále. V americkém magazínu *The New Republic* prohlásili, že „rozhodující práci na válečném poli odvedla ... skupina, která musí být pochopitelně, byť trochu nepřesně, označována jako intelektuálové“. Tito pokrokoví lidé věřili, že Spojené státy vstoupily do války „poté, co moudřejší členové naší společnosti vše co nejdůkladněji promysleli a dospěli ke konečnému morálnímu verdiktu“. Ve skutečnosti však jen podlehli výmyslům britského ministerstva informací, které se snažilo „ovlivňovat uvažování větši-

6 Steven Lukes: *Emile Durkheim. His Life and Work*, Palo Alto, CA: Stanford University Press 1973, s. 335.

7 *Manifesto of the Ninety-Three German Intellectuals to the Civilized World*, 1914, World War I Document Archive (online), www.gwpda.org.

nové populace“. Především se mu ale povedlo ovlivnit myšlení amerických pokrokových intelektuálů, kteří pomáhali vybičovat válečné nadšení v jinak dost pacifistické zemi.⁸ Například na filozofa Johna Deweyho učinila dojem skvělá „psychologicko-výchovná lekce“ války, jež dokázala, že lidské bytosti – přesněji řečeno „inteligentnější členové společnosti“ – mohou „vzít věci do vlastních rukou a rozvážně a chytře ... usilovat o dosažení stanovených cílů“.⁹ (Trvalo jen pár let a Dewey se změnil z odpovědného intelektuála na „anarchistu z přednáškového sálu“, protože kritizoval „nesvobodný tisk“ a vyjádřil pochybnosti, „do jaké míry je možná intelektuální svoboda a společenská odpovědnost ve stávajícím ekonomickém systému“.)¹⁰

Samozřejmě, že ne každý se postavil do řady tak poslušně. Osobnosti jako Bertrand Russell, Eugene Debs, Rosa Luxemburgová či Karl Liebknecht skončily – podobně jako Zola – před soudem. Debs byl potrestán zvláště tvrdě – dostal deset let za to, že zpochybnil rozhodnutí prezidenta Wilsona vést „válku za demokracii a lidská práva“. Wilson odmítl udělit Debsovi amnestii dokonce i po skončení první světové války a obměkčit se nechal teprve jeho nástupce, prezident Harding. Jiní intelektuálové jako třeba Thorstein Veblen byli šikanováni, třebaže s nimi nebylo nakládáno tak přísně; Veblen přišel o místo v Úřadu pro kontrolu potravin poté, co zveřejnil zprávu o tom, že akutní nedostatek pracovních sil na venkově lze vyřešit tak, že prezident Wilson zastaví pronásledování pracujících z odborové organizace Průmysloví dělníci světa (Industrial Workers of the World). Publicista Randolph Bourne byl pro změnu vyhozen z progresivních časopisů poté, co kritizoval „ligu benevolentně imperialistických národů“ a jejich nadšené válečné úsilí.¹¹

Zvyk chválit a trestat je v dějinách dobře známý: ti, kteří stojí v řadě a slouží státní politice, se dočkají pochvaly od

8 Who Willed American Participation, *New Republic*, 14. dubna 1917, s. 308-310.

9 John Dewey: *The Middle Works of John Dewey, Vol. 11, 1899-1924: Journal Articles, Essays, and Miscellany Published in the 1918-1924 Period*, ed. Jo Ann Boydston, Carbondale: Southern Illinois University 1980, s. 81-82.

10 Tamtéž, s. 270.

11 Randolph Bourne: *Twilight of Idols, Seven Arts*, říjen 1917, s. 688-702.

intelektuálních elit, kdežto ti, kteří jsou neposlušní, obvykle čelí trestům.

V následujících letech přední akademici definovali obě kategorie intelektuálů ještě přímočařejí. Směšní excentrici se dnes nazývají „hodnotově orientovaní intelektuálové“ a představují „výzvu pro demokratickou vládu, která je přinejmenším potenciálně stejně vážná jako hrozba, kterou v minulosti pro demokracii představovaly aristokratické kliky, fašistická hnutí a komunistické strany“.

Tito nebezpeční tvorové se kromě jiných přečinů „věnují znevažování vládců a zpochybňování autorit“, a dokonce napadají instituce odpovědné za „indoktrinaci mládeže“. Někteří – jako výše zmíněný Bourne – klesnou tak „hluboko“, že zpochybňují ušlechtilé válečné cíle. O kritiku těchto darebáků, kteří napadají autority a zavedený řád, se pokusili také učenci z takzvané Trilaterální komise (z jejíž členů byla složena velká část administrativy prezidenta Jimmyho Cartera) ve studii *Krise demokracie*. V souladu s pokrokovými vzdělanci z první světové války rozšířili představu o „intelektuálech“ za obzor již zmíněného Ferdinanda Brunetièra a zahrnuli do ní i o něco lepší sortu: takzvané technokratické a politicky orientované intelektuály. To znamená odpovědné a seriózní myslitele, kteří jsou oddáni konstruktivní politické práci v rámci zavedených institucí a zajišťují indoktrinaci mladých lidí.¹²

Vzdělcům z Trilaterální komise dělala starosti především „demokratický exces“ v „problémových“ šedesátých letech. Určité skupiny populace, které byly za normálních okolností pasivní, totiž tehdy vstoupily do politické arény, aby bojovaly za své zájmy. Šlo o nejrůznější menšiny, ženy, mladé a staré lidi, pracující..., jinými slovy o ty části společnosti, které se někdy označují termínem „zvláštní zájmy“. Tyto „zájmy“ měly být odlišné od zájmů těch, které Adam Smith nazval výrazem „pánové lidstva“. To znamená, že se měly lišit od zájmů tvůrců vládní politiky, kteří sledují takzvanou ničemnou maximu: „Vše pro nás a nic pro ostatní.“¹³ Role těchto „pánů“

12 Michael Crozier – Samuel P. Huntington – Joji Watanuke: *The Crisis of Democracy. Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, New York: New York University Press 1975.

13 Adam Smith: *The Wealth of Nations*, New York: Bantam Classics 2003, s. 96.

v politické aréně však není ve vzpomínané studii Trilaterální komise kritizována. Zřejmě proto, že „páni“ reprezentují „národní zájmy“, stejně jako ti, kteří tleskali, když vedli zemi do války „poté, co přemýšlivější členové naší společnosti vše co nejdůkladněji prozkoumali“ a dospěli k „morálnímu verdiktu“.

Aby překonali nadměrnou zátěž, kterou na stát kladou ony „zvláštní zájmy“, trilateralisté žádali „utlumení demokracie“. Požadovali návrat k pasivitě v případě nemajetných lidí a možná i návrat ke starým zlatým časům, kdy „prezident Truman mohl vládnout celé zemi spolu s relativně malou skupinkou právníků a bankéřů z Wall Street“. Jak je vidět, demokracie v oněch časech jen vzkvétala.

Trilateralisté tvrdili, že se drží původního záměru americké Ústavy, „v podstatě aristokratického dokumentu navrženého tak, aby krotil demokratické tendence“, svěřil moc „lepší sortě lidí“ a odstavil od politiky „ty, kteří nebyli dost bohatí, nenarodili se do dobrých rodin anebo nepatřili mezi prominentní lidi“, jak uvedl historik Gordon Wood.¹⁴ Na obranu jednoho z hlavních tvůrců Ústavy, Jamese Madisona, bychom však měli uvést, že jeho uvažování bylo svým způsobem předkapitalistické. Když totiž rozhodl, že moc by měla být v rukou „bohatší části národa“ nebo těch „schopnějších“, představoval si takovéto lidi na základě ideálu „osvíceného státníka“ a „vládného filozofa“ z vysněného antického Říma. Tito lidé měli být „ryzí a ušlechtilí“ a měli se vyznačovat „inteligencí, vlastenectvím, velkým majetkem a nezávislostí“. „Díky své moudrosti jsou totiž schopni lépe pochopit skutečný národní zájem. Jejich lásku k vlasti a smysl pro spravedlnost nebude možné obětovat ve prospěch dočasných nebo stranických zájmů.“ Tito výjimeční lidé „zkultivují a obohatí názory naší společ-

14 Gordon Wood: *The Creation of the American Republic, 1776–1787*, New York: W. W. Norton 1969, s. 513–514 (Ústava byla ve své podstatě aristokratický dokument navržený tak, aby ve své době zadržel demokratické tendence. Svěřil moc „lepší sortě“ lidí a vyloučil z podílu na rozhodování „ty, kteří nebyli dost bohatí, nenarodili se do dobrých rodin anebo nepatřili mezi prominentní lidi“). Lance Banning: *The Sacred Fire of Liberty. James Madison and the Founding of the Federal Republic*, Ithaca: Cornell University Press 1995, s. 245 (autor důrazně obhajuje oddanost Jamese Madisona vládě lidu, nicméně shoduje se s výše citovaným hodnocením Ústavy podle Gordona Wooda).

nosti“ a obhájí veřejný zájem proti „pletichám“ demokratické většiny.¹⁵ Pokrokoví wilsonovští intelektuálové mohli podobným způsobem najít útěchu v poznatcích behaviorálních věd, jak je v roce 1939 vyložil psycholog a pedagog Edward Thorndike:¹⁶

Lidstvo má velké štěstí, že existuje silná korelace mezi inteligencí a morálkou, jejíž součástí jsou projevy dobré vůle vůči občanům... Proto jsou naši vůdcové našimi dobrodinci, a mnohdy je jistější věřit jim nežli nám samotným.

Přestože to zní zajímavě, leckdo může namítnout, že Adam Smith byl ve svém pohledu na svět přece jen prozíravější.

SELEKTIVNÍ PŘEHLÍDKA VÁŽENÝCH DISIDENTŮ

Rozdíl mezi oběma zmíněnými skupinami intelektuálů zůstal zachován i v případě našich nepřátel. Hodnotově orientovaní intelektuálové v bývalém Sovětském svazu byli totiž považováni za vážené disidenty, kdežto aparátčíky a komisaře, tedy technokraty a politicky orientované intelektuály, jsme odsuzovali. Podobně je tomu třeba v Íránu, kde respektujeme odvážné disidenty a pohrdáme těmi, kteří hájí tamní klerikální režim. A to samé platí i na jiných místech světa.

V tomto smyslu se pojem „disident“ používá velmi selektivně. Nevztahuje se totiž na hodnotově orientované intelektuály doma ani na ty, kteří v zahraničí bojují proti tyraním, které podporují USA. Podívejme se na pozoruhodný případ Nelsona Mandely, kterého americké ministerstvo zahraničí vyškrtlo z oficiálního seznamu teroristů teprve v roce 2008.

15 Dopis Jamese Madisona Thomáši Jeffersonovi, 9. prosince 1787 (online), <http://founders.archives.gov>. Viz též Ralph Louis Ketcham: *James Madison. A Biography*, Charlottesville: University of Virginia Press 1990, s. 236, 247, 298.

16 Edward Thorndike: How May We Improve the Selection, Training and Life Work of Leaders? *Teachers College Record* 1939, s. 593–605.

Mandela díky tomu konečně mohl odletět bez zvláštního povolení do USA. O nějakých dvacet let dříve to však byl vůdce jedné z „nejznámějších teroristických skupin“ na světě, jak stojí ve zprávě Pentagonu.¹⁷ Snad i proto musel prezident Ronald Reagan podporovat režim apartheidu, intenzivně obchodovat s Jihoafrickou republikou navzdory sankcím, které proti ní schválil americký Kongres, a podpořit jihoafrické drancování okolních zemí, které si podle studie OSN vyžádalo jeden a půl milionu mrtvých.¹⁸ To byla jen jedna epizoda ve válce proti terorismu, kterou Reagan vyhlásil, aby bojoval proti „moru současné doby“ anebo, jak pravil ministr zahraničí George Schultz, proti „návratu k barbarství v moderní éře“.¹⁹

K tomu můžeme připočítat stovky tisíc obětí ve Střední Americe a desítky tisíc dalších na Blízkém východě – vedle jiných „úspěchů“. Není proto divu, že mistr v komunikaci Reagan je dodnes uctíván Hooverovým institutem na Standfordské univerzitě jako velikán, jehož „vlídný a přátelský duch jako by obcházel naší zemí a shlížel na nás“.²⁰

Příklad Latinské Ameriky je zvláště poučný. Pro ty, kteří v tomto regionu požadovali svobodu a spravedlnost, není v seznamu uctívaných disidentů místo. Například týden po pádu berlínské zdi bylo zavražděno šest předních latinskoamerických intelektuálů, jezuitských kněží, na přímý rozkaz vrchního velení armády v Salvadoru. Pachatelé pocházeli z elitního praporu, který byl vyzbrojený a vycvičený Washingtonem a měl za sebou úctyhodnou sérii krvavých násilností.

Zavražděné kněze si však málokdo připomíná jako vážné disidenty; ostatně opomíjeni jsou i další, kteří na západní polokouli skončili podobně. Respektovaní disidenti jsou na-

17 *Terrorist Group Profiles*, Department of State, January 1989. Viz též Robert Pear: U.S. Report Stirs Furor in South Africa, *New York Times*, 14. ledna 1989.

18 United Nations Inter-Agency Task Force, Africa Recovery Programme /Economic Commission for Africa, *South African Destabilization: The Economic Cost of Frontline Resistance to Apartheid* 1989, s. 13.

19 Noam Chomsky: *The Evil Scourge of Terrorism*, projev na konferenci pořádané Mezinárodní společností Ericha Fromma, Stuttgart, 23. března 2010.

20 Noam Chomsky: *Hopes and Prospects*, Chicago: Haymarket Books 2010, s. 211.

proti tomu ti, kdo se domáhali svobody ve zneprátelených zemích ve středovýchodní Evropě a Sovětském svazu. Tito lidé nepochybně trpěli, ale zdaleka ne tak hrozně jako jejich protějšky v Latinské Americe. O tom není pochyb. Jak píše historik John Coatsworth v knize *Cambridgeské dějiny studené války*, od roku 1960 do „pádu sovětského bloku v roce 1990 počty politických vězňů, obětí mučení a poprav z řad představitelů nenásilné politické opozice jednoznačně převyšují počty ze SSSR a jeho východoevropských satelitů“. Mezi popravenými byla i spousta církevních představitelů. A také došlo k masovým vraždám, které USA soustavně podporovaly, nebo k nim dokonce daly příkaz.²¹

Proč existují tak velké rozdíly? Někdo by mohl namítnout, že to, co se stalo ve východní Evropě, bylo významnější než události v jihoamerických zemích v našem područí. Bylo by jistě zajímavé sledovat obhajobu takového názoru. Podobně jako je fascinující domněnka, že máme ignorovat základní morální principy tam, kde můžeme být co nejvíce prospěšni. Tedy v oblastech, kde jsme zodpovědní za to, co se děje.

Málokoho zajímá, co Andrej Sacharov nebo Širín Ebadiová říkají o amerických a izraelských zločinech. Obdivujeme je za to, co říkají a dělají ve svých zemích. A právě to v ještě větší míře platí pro ty, kteří žijí ve svobodnějších a demokratičtějších společnostech. Mají totiž více příležitostí něco skutečně udělat. Je poměrně zajímavé, že v těch nejrespektovanějších společenských kruzích je praxe úplně opačná, než co příkazují elementární morální pravidla.

Války, které vedly USA v Latinské Americe v letech 1960–1990, měly kromě násilností i dlouhodobý historický význam. Abychom si ukázali jeden důležitý aspekt, byly to do značné míry války vedené proti církvi s cílem zlikvidovat „hrozné kacírství“ vyhlášené na Druhém vatikánském koncilu v roce 1962. Papež Jan XXIII. tehdy „zahájil nové období v dějinách katolické církve“, řečeno slovy významného teologa Hansa Künga. Papež se totiž vrátil k původnímu učení evangelíí, které od čtvrtého století po Kristu upadlo v zapomnění. Tehdy

21 John Coatsworth: *The Cold War in Central America, 1975–1991*, in: Melvyn P. Leffler - Odd Arne Westad (ed.): *The Cambridge History of the Cold War, Vol. 3, Endings*, Cambridge: Cambridge University Press 2010.

totiž císař Konstantin zavedl křesťanství jako oficiální náboženství v římské říši, čímž zahájil revoluci, která proměnila „pronásledované heretiky“ v „církvev, která pronásleduje jiné“. Kacířství Druhého vatikánského koncilu se ujali především latinskoameričtí biskupové, kteří začali „upřednostňovat chudé lidi“.²² Kněží, jeptišky i mnozí další totiž šířili radikálně pacifistické poselství evangelií mezi chudými a pomáhali lidem, aby se organizovali a změnili svůj úděl ve sférách vlivu USA.

Také prezident John F. Kennedy učinil v roce 1962 několik důležitých rozhodnutí. Jedním z nich bylo to, že změnil hlavní poslání vojáků v Latinské Americe z „obranu západní polokoule“ – což byl anachronismus pocházející z dob druhé světové války – na zajišťování „vnitřní bezpečnosti“. V praxi to znamenalo vyhlášení války obyvatelstvu, pokud se náhodou rozhodlo bojovat za svá práva.²³ Charles Maechling, hlavní plánovač pro vnitřní bezpečnost a protipovstalecké akce v letech 1961–1966, popsal důsledky zmíněného rozhodnutí jako posun od tolerování „chamtivosti a krutosti latinskoamerických vojenských kádrů“ až k „přímé spolupíně“ za jejich zločiny. Což mělo za následek, že USA začaly podporovat „metody vyhlazovacích komand připomínajících časy Heinricha Himmlera“.²⁴ Počátkem byl vojenský puč v Brazílii s podporou Washingtonu, k němuž došlo krátce po vraždě prezidenta Kennedyho v Dallasu a po kterém v této zemi vznikl vražedný národněbezpečnostní stát. Epidemie represí se poté rozšířila po celé západní polokouli, včetně převratu v Chile v roce 1973, jenž přivedl k moci Pinochetovu diktaturu. Připomeňme si také nejbrutálnější režim ze všech, argentinskou diktaturu, která se stala oblíbeným latinskoamerickým spojencem Ronalda Reagana. V osmdesátých letech přišla (nikoli poprvé) řada na Střední Ameriku – opět pod vedením tohoto „vládného

22 Noam Chomsky: *Hopes and Prospects*, Chicago: Haymarket Books 2010, s. 272.

23 National Security Action Memorandum 134 (NSAM 134): Report on Internal Security Situation in South America, 12. března 1962, in: *The Papers of John F. Kennedy*, Presidential Library and Museum, Boston.

24 Lars Schoultz: *Human Rights and United States Policy Toward Latin America*, Princeton: Princeton University Press 1981; Charles Maechling jr.: *The Murderous Mind of the Latin American Military*, *Los Angeles Times*, 18. března 1982.